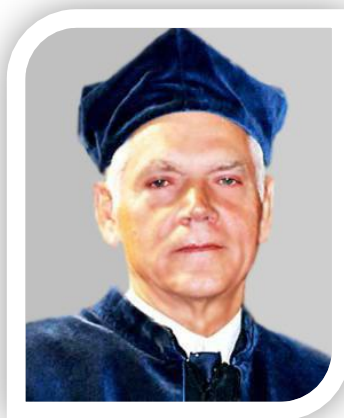


УДК 371.321:377.1



KRAJOZNAWSTWO I ZWIĄZANA Z NIM

EDUKACJA

КРАЄЗНАВСТВО ЯК ФОРМА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Kazimierz Denek,

dr hab. prof. zw., Członek Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN

Казимір Денек,

доктор (хабілітований), професор (звичайний), член Комітету Наук Педагогічних Польської Академії Наук

У сфері освіти краєзнавство розглядається, перш за все, в контексті задоволення різноманітних пізнавальних потреб підростаючого покоління, формування відповідної системи цінностей щодо пізнання навколишнього світу. Причому, краєзнавство на всіх освітніх рівнях сприяє розвитку психічних, соціальних, моральних, патріотичних, національних, мультикультурних функцій виховання, забезпечуючи всебічний розвиток особистості, організацію вільного часу, власне кажучи, є основою психічного, соціального, морального, патріотичного, національного, мультикультурного, екологічного, естетичного та оздоровчого виховання.

Краєзнавство можна розглядати, певною мірою, як іскру, котра запалює інтерес до дослідження чинників сенсу вивчення свого краю. Причому, однією із форм краєзнавчої діяльності є організація пізнавальних туристичних заходів щодо вивчення рідного краю, його природних, історичних та архітектурних цінностей. Організацію екскурсій і туристичних поїздок, літніх таборів та зелених шкіль можна вважати важливим чинником навчально-виховного процесу сучасної молоді у формуванні її бережливого ставлення до надбань своєї держави. Функції, принципи, методи і організаційні форми таких видів виховної роботи найбільшою мірою розвивають знання про навколишній світ, природні, архітектурні, та історичні пам'ятки і є основним джерелом діяльності педагогів у вихованні патріотів своєї держави, які володіють сучасним рівнем пізнавальних цінностей.

***Ключові слова:** педагог, краєзнавство, виховні цілі, функції краєзнавства, форми краєзнавчої діяльності, пізнавальні цінності.*

Człowiek jest istotą rozumną. Potrzebuje sensu i jasnego celu swoich działań, horyzontu, który wyznaczałby trud codzienności, nadawał jej wartość. Cele krajoznawstwa zalicza się do podstawowej problematyki systemu edukacji krajoznawczej. Dzieje się tak dlatego, ponieważ świadomość tych celów, umiejętność ich formułowania oraz systematyczna i konsekwentna realizacja w istotny sposób rzutuje na efektywność zajęć lekcyjnych, pozalekcyjnych i pozaszkolnych prowadzonych w aspekcie krajoznawstwa. Zajęcia te są procesem wspomaganie zmian w osobowości ich uczestników. Trudno jest wprowadzać je racjonalnie, skoro nie widzi się w oddali celów jakim miałyby służyć.

Interesujące nas tu cele to komunikaty. Wyrażają one zamiary nauczycieli kraju ojczystego [1] co do zmian w uczestnikach edukacji krajoznawczej [2]. Są one swoistymi mapami krajoznawczo-turystycznymi, które pozwalają uczestnikom edukacji krajoznawczej zorientować gdzie się znajdują w danym momencie i dokąd mają zmierzać.

W tej swoistej wędrówce poznawczej horyzont stale się oddala. Nieustannie pojawia się nowy, atrakcyjny, intrygujący, obiecujący, a równocześnie coraz bardziej wymagający. Lidera edukacji krajoznawczej nie może przerażać przestrzeń, dał horyzontu. To one mobilizują go do szukania właściwych celów i wiodących do ich osiągnięcia dróg. Dla niego horyzont nigdy

nie jest końcem wędrówki. Jest jednym z jej etapów.

Dla krajoznawstwa jego cele są tym, czym ożywcza rosa dla spalonej słońcem ziemi. Są one jak i idee przewodnie wizją tego, co ma być w nim osiągnięte. Stanowią tylko motyw sprawstwa a nie jego czynnik. Aby je osiągnąć trzeba działać, zmieniać, tworzyć, przekształcać rzeczywistość [3]. W czynnościach tych należy stawiać zadania realne, lecz z odwagą przekraczać siebie samego [4].

Cele są powziętymi z góry wyobrażeniami efektów działalności; wyrażają korzystny i pożądany stan wiedzy o kraju, będący skutkiem działalności krajoznawczej. Innymi słowy przez pojęcie celów rozumiemy to, co odbiorcy edukacji krajoznawczej mają wiedzieć, rozumieć i umieć. Zakłada się, że tego nie wiedzieli i nie umieli przed jej rozpoczęciem.

Cele są jak morskie latarnie [5]. Natomiast uczestnikom edukacji krajoznawczej przypada rola bycia sterem, żeglarzem, okrętem. Zajęcia te są Odyseją, w której latarnie morskie ukazują mądrość i niejako prawdy starowieku [6], sięgające swymi korzeniami prastarej polskiej tradycji. Jako Odyseusza odkrywamy ciągle nowe lądy. Jednocześnie tęsknimy za małą Ojczyzną swego dzieciństwa. Wiadomo:

Każdy z nas miał kraj młodości szczęśliwy, Kraj, co się nigdy w myślach nie odmienia [7].

O działalności tej mówimy, że jest efektywna, jeżeli staje się procesem celowym, aktywnym i świadomym, podporządkowanym realizacji funkcji krajoznawstwa. Jeżeli nie zdefiniuje się odpowiednio celów krajoznawstwa, to wszelkie dyskusje na temat jego treści, zasad, metod są trudne, a często jałowe. Zatem formułowanie celów jest niezbędne do rozwijania samodzielnej i twórczej pracy uczestników edukacji krajoznawczej. Nie ma samodzielności i twórczości tam, gdzie jej uczestnicy nie mają odpowiedniej motywacji, nie znają dokładnie celów działalności i wizji jej rezultatów, do jakich powinni dojść w czasie jej trwania.

Jeżeli za kryterium klasyfikacji przyjmiemy stopień uszczegółowienia celów, wówczas podzielić je możemy na: ogólne (globalne), pośrednie i szczegółowe. Podział ten ujmuje cele w kategoriach: funkcji, czynności i zadań. Wszystkie cele trzeba formułować w

aspekcie rzeczowym i przedmiotowym. Pierwszy z nich odnosi się do określenia zmian w zasobie wiedzy i stosowania jej w działaniu. Przedstawiając cele aktywności krajoznawczej młodego pokolenia i dorosłych w ujęciu rzeczowym, odpowiadamy na pytanie: co w rezultacie poczynań z tego zakresu jej uczestnicy mają: wiedzieć, rozumieć i umieć? Podmiotowy charakter formułowania tych celów określa warunkowane tą sferą aktywności zmiany w rozwoju sprawności umysłowej, motywacji, postaw i systemu wartości uczestników edukacji krajoznawczej. Realizacja rzeczowej strony celów determinuje osiąganie podmiotowego ich aspektu. Każdy z nich powinien być: dostrzegany, rozróżniany i określany w taki sposób, by można ustalić stan jego realizacji; wykonalny, możliwy do realizacji w określonym czasie; logiczny, niezawierający wewnętrznych sprzeczności; rzeczowy i precyzyjny, tzn. przedstawiający syntetyczny opis tego co chcemy osiągnąć; wymierny i osiągalny.

Walory krajoznawstwa przejawiają się w jego funkcjach. Nie zachodzi potrzeba ich przytaczania i omawiania. Czy ścisła ich klasyfikacja jest możliwa? Występuje tu nakładanie się granicznych kategorii, które ma miejsce wszędzie tam, gdzie mamy do czynienia z myśleniem i działaniem ludzkim.

Opierając się na analizie literatury i wieloletnich wynikach badań własnych można stwierdzić, że krajoznawstwo: 1. Dostarcza wrażeń, wyobrażeń, spostrzeżeń o otaczającym świecie, na podstawie których możliwe staje się ukształtowanie obrazu przyrody, społeczeństwa, techniki i kultury; 2. Rozbudza potrzebę poznawania najbliższego środowiska, regionu, kraju, Europy i świata oraz racjonalnego w nich działania; 3. Wzbogaca poczucie sensu życia dzięki temu, że ukazuje ogrom i złożoność otaczającego świata; 4. Ukazuje urodę życia (wywołuje doznania estetyczne) [8].

Dadzą się one sprowadzić do szeroko pojętych funkcji poznawczych i wychowawczych [9; 10].

Treści krajoznawstwa decydują w znacznym stopniu o jego strukturze, poziomie, nowoczesności i percepcji przez ich odbiorców. Tymczasem charakteryzuje je zbyt często: encyklopedyzm, werbalizm, addytywizm, uniformizm, jednostronność, dysharmonia

między nimi a możliwościami percepcji przez ich odbiorców, akademizm i brak powiązania z życiem.

O zakresie i dynamice przemian w treściach krajoznawstwa decydują: eksplozja informacji, zmiana w strukturze kwalifikacji i mobilności zawodowej, wzrost roli nauki, techniki i kultury, rozwój środków masowego przekazu, zwiększanie się zasobów wolnego czasu.

W doborze treści krajoznawstwa nie można pominąć usytuowania ich w wymiarach przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Wyraża się je w relacji: było – jest – będzie. Odróżnienie ich ma charakter jakościowy. Dla przeszłości, teraźniejszości i przyszłości są nimi w kolejności: pamięć, postrzeganie i oczekiwanie.

W treściach krajoznawstwa rezygnujemy z ideologicznej doraźności, opowiadania się po stronie.

Nietrudno zauważyć, że dla osiągnięcia celów krajoznawstwa konieczny staje się dobór odpowiednich treści. Staramy się o takie z nich, które wzruszają uczestników edukacji krajoznawczej, budząc zapał i wiarę w ich doniosłość. Treści suche, obojętne nie mobilizują do rzetelnej działalności. Można je nabywać, zapamiętywać i odtwarzać. Z reguły nie stanowią one źródła wewnętrznej i zewnętrznej aktywności. Skąd je czerpać? Niewyczerpalnym źródłem tych treści są potrzeby społeczeństwa, i poszczególnych jego członków oraz przedmiotów szkolnych.

Cele i treści krajoznawstwa określają po co i czego należy uczyć uczestników edukacji z tego zakresu. Jak to czynić? Pomocne okazują się zasady prowadzenia tej działalności, które warunkują jej efektywność i wartość. Są nimi: normy postępowania, których przestrzeganie zapewnia liderom krajoznawstwa zaznajomienie uczestników edukacji z tej dziedziny z podstawami usystematyzowanej wiedzy o przyrodzie, społeczeństwie, nauce, technice i kulturze kraju ojczystego; rozwijanie zainteresowań i zdolności poznawczych; wdrażanie do ustawicznego samokształcenia; organizacji i spędzania czasu wolnego w aspekcie krajoznawstwa.

Do systemu norm racjonalnej realizacji celów, treści krajoznawstwa należą zasady: 1. Działalności (powiązania czynności

wykonywanych przez uczestników edukacji krajoznawczej z ich doświadczeniami, wiązania zadań krajoznawstwa z zainteresowaniami uczestników edukacji krajoznawczej i uznawanymi przez nich wartościami); 2. Spełnienia niezbędnych warunków wstępnych; 3. Wzorca, dostępności, nowości; 4. Aktywnego wiązania teorii z praktyką; 5. Rozkładania zadań w czasie; 6. Wygaszania (stopniowania trudności); 7. Przyjemności (unikania dokuczliwych bądź nieprzyjemnych sytuacji i ich konsekwencji).

Ponadto w grę tu wchodzi takie zasady, jak: 1. Świadomego, dobrowolnego i aktywnego udziału w działalności; 2. Atrakcyjności; respektowania zainteresowań, aspiracji i uzdolnień indywidualnych; 3. Tworzenia warunków do zaspokajania potrzeb (rekreacyjnych, zdrowotnych, emocjonalnych, estetycznych i poznawczych); 4. Integracji zadań indywidualnych; 5. Samorządności; 6. Ścisłego współdziałania ze środowiskiem; 7. Jednolitego frontu dydaktyczno-wychowawczego; 8. Podejmowania w pracy celów osiągalnych; 9. Tworzenia w zespole dobrych stosunków międzyludzkich; 10. Ochrony spontaniczności; 11. Aktywnego wypoczynku. Dopełniają je zasady: 1. Integracji uczuciowej i kulturowej; 2. Kompleksowego oddziaływania na osobowość uczestników; 3. Zaufania do nich i kontroli zachowania; 4. Partnerstwa w rozwiązywaniu problemów; 5. Jawności życia grup oraz demokratycznego i humanistycznego traktowania ich członków; 6. Terytorialności; 7. Kontaktu ze środowiskiem przyrodniczym, kulturowym i społecznym; 8. Uogólniania doświadczeń poznawczo-emocjonalnych zdobywanych w czasie zająć poza ławką szkolną [11].

Wymienione normy skutecznej realizacji celów, funkcji i treści krajoznawstwa z tego okresu można sprowadzić do: ukierunkowania tego procesu na wielostronny i harmonijny rozwój osobowości dzieci, młodzieży i dorosłych; świadome ich uczestnictwo w procesie edukacji krajoznawczej; naukowości; przystępności; dostępności; pogładowości (związku między elementami konkretnymi i abstrakcyjnymi, interesującego nas tu procesu); systematyczności i kolejności w przekazywaniu treści krajoznawstwa; trwałości zrozumienia i skuteczności wiedzy, umiejętności i nawyku oraz

jedności wyników kształcenia i wychowania w aspekcie krajoznawstwa (trwałości opanowania wiedzy i wielostronnego rozwoju zdolności poznawczych odbiorców treści krajoznawczych); związku teorii z praktyką; operatywności wiedzy; indywidualizacji i zespołowości w kształceniu przez krajoznawstwo; nauczania wychowującego i zapewnienia operatywnej kontroli i samokontroli w kształceniu z tego zakresu; efektywności; wielostronnego wykorzystania podejścia krajoznawczego w edukacji, która zorientowana jest na poszukiwanie prawdy [12].

Nietrudno zauważyć, że w grę wchodzi tu zasady ogólnopedagogiczne, odnoszące się do wychowania w czasie wolnym i te, które są specyficzne dla działalności wychowawczej prowadzonej w aspekcie krajoznawstwa i turystyki.

Efekty zajęć prowadzonych poza ławką szkolną zależą nie tylko od prawidłowego określenia ich celów, doboru treści, postrzegania zasad, lecz także od metod osiągnięcia zadań. Zajęcia te w swych poszukiwaniach badawczych posługują się: obserwacją (np. hydrometeorologiczną), metodami słownymi (rozmowa, zapis wspomnień, ankieta, kwestionariusz, wywiad), metodami kartograficznymi (praca z mapą, zajęcia topograficzne, plany), pracą w archiwum, metodami statystycznymi, wykorzystywaniem fotografii, filmu, video, zapisem dźwięku na taśmie magnetofonowej. Zatem stosowane sposoby zdobywania wiedzy krajoznawczej opierają się na metodach bezpośredniego i pośredniego poznawania otaczającej rzeczywistości. Obie te metody są nieodzowne, nawzajem się dopełniają. Generalną metodą jest bezpośredni, naoczny kontakt z tym, co ma być poznane. Krajoznawstwo korzysta z metod badawczych, którymi posługuje się geografia, historia oraz edukacja i nauki o niej.

Przyjmując za kryterium podziału źródła umysłowego poznania wyróżnia się kilka grup i odmian przekazywania i odbioru wiedzy krajoznawczej. W grę tu wchodzi metody:

1. Poglądowe (różne postacie przekazu);
2. Słowne (pogadanki, odczyty, prelekcje, spotkania autorskie, gawędy, opisy, opowiadania, wykłady, posługiwanie się literaturą);
3. Praktyczne (obserwacja dokonywana w

środowisku przyrodniczym, społecznym, technicznym, kulturowym).

Z wieloletniej aktywności dydaktyczno-wychowawczej, naukowo-badawczej i krajoznawczo-turystycznej autora tego tekstu wynika, że efektywnymi w pracy wymienionej na ostatnim miejscu są metody wywodzące z kształcenia wielostronnego. Jego twórca [13] Wincenty Okoń z analizy treści wyodrębnia: opis, wyjaśnianie, ocenę i normę. Korespondują z nimi odpowiednio takie metody przekazu wiedzy krajoznawczej, jak: podające, poszukujące, eksponujące (waloryzacyjne) i praktyczne. Uruchamiają one odpowiednio następujące metody odbioru treści krajoznawstwa: przyswajanie, odkrywanie, przeżywanie i działanie. Jest to zrozumiałe skoro pamiętamy, że wiedzę z krajoznawstwa przekazuje się i zdobywa nie tylko rozumem, miarą i liczbą, lecz wzruszeniem i zachwytem, zdziwieniem, radością i oburzeniem [14].

Między zasadami i metodami aktywności krajoznawczej występuje ścisły związek. Można go ukazać poprzez analogię: nie wystarczy wybór właściwego szlaku turystycznego. Trzeba jeszcze wiedzieć, jak i w którym kierunku po nim się poruszać. Nie można ograniczyć się do wyboru metody, trzeba również pamiętać o zasadach. Dopiero umiejętne posługiwanie się zasadami i metodami postępowania zapewnia efektywne działanie krajoznawcze.

Realizacja krajoznawstwa przebiega w różnych formach. Ideę ich można wyrazić następująco: ... dąż śmiało, a wesoło po wiązanke tych wrażeń, jaką da ci podróż po kraju. Gdy zimny wiatr walki o chleb powszedni zwarzy motyle skrzydła twej czystej i szlachetnej duszy, gdy ciemne strony życia zaćmią świetlaną pogodę twego ducha, a całun rozczarowania skryje gmach różowych nadziei, zasklepi się w sobie duch, stracisz wtedy święty dar chwytania wszystkiego, co piękne i dobre. Nim więc ta gorycz zaprawi ci czarę żywota, dąż do tych skarbów, co i w starości wzmacniać cię będą wspomnieniami lepszych dni [15].

Najczęstszymi formami krajoznawstwa są: spacer, lekcje w terenie, wycieczki, biwaki, kolonie, zielone szkoły i obozy [16; 17; 18]. Są to od kilkugodzinnych po kilkudniowe wyjścia lub wyjazdy uczestników edukacji krajoznawczej

w teren, region wybrany w sposób świadomy i celowy [19].

Podstawowymi formami organizacyjnymi krajoznawstwa w szkole są: 1. Wycieczki przedmiotowe – inicjowane i realizowane przez nauczycieli w celu uzupełnienia obowiązującego programu nauczania w ramach danego przedmiotu lub przedmiotów pokrewnych; 2. Wycieczki krajoznawczo-turystyczne, w których udział nie wymaga od uczestników przygotowania kondycyjnego i umiejętności specjalistycznych; 3. Wycieczki turystyki kwalifikowanej i obozy wędrowne, w których udział wymaga od uczestników przygotowania kondycyjnego i umiejętności specjalistycznych oraz posługiwania się niezbędnym do tego sprzętem; 4. Imprezy krajoznawczo-turystyczne i turystyki kwalifikowanej takie, jak: biwaki, konkursy, turnieje, złazy, rajdy, rejsy, spływy, zloty; 5. Imprezy wyjazdowe – związane z realizacją programu nauczania takie, jak: szkoły zielone i ekologiczne, organizowane w szczególności dla dzieci i młodzieży pochodzących z terenów zagrożonych ekologicznie [20].

Trosce o wyniki edukacji krajoznawczej sprzyja refleksja nauczyciela kraju ojczystego w czasie jej kontynuacji ukierunkowana próbą odpowiedzi na pytania takie, jak: kto i kogo kształci oraz wychowuje? (uczestnicy procesu edukacji krajoznawczej); po co to czyni? (wartości i cele tej edukacji); co przekazuje? (staranny i adekwatny do wartości i celów dobór treści krajoznawczych), jak to czyni? (metody); gdzie odbywa się proces edukacji krajoznawczej? (formy organizacyjne); kiedy i jak długo trwa ten proces? (struktura organizacyjna zajęć); jakie rezultaty ma przynieść edukacja krajoznawcza? (powodzenia i brak ich); jak ocenia się postępy uczestników edukacji krajoznawczej? (poznawanie, kontrola, analiza i ewaluacja wyników z tego zakresu). Oznacza to ustawiczne poszukiwanie rozstrzygnięcia kwestii: Jak kształcić i wychowywać mądrzej, lepiej, i wywierać pozytywny wpływ na uczestników edukacji krajoznawczej? Co robić, żeby procesy te były mądre, nowoczesne, szybsze, skuteczne i efektywne, a zdobyte w ich rezultacie umiejętności, kompetencje i wartości przydatne w społeczeństwie opartym na wiedzy. Jak już wspomniano dla osiągnięcia tych zadań

krajoznawstwa bardzo przydatne jest kształcenie wielostronne.

Co krajoznawstwo może i powinno robić na rzecz edukacji? Co ta sfera aktywności ludzkiej może w tym zakresie czynić mądrzej, skuteczniej, efektywniej, nowocześnie i lepiej? Jak może spełniać swoje funkcje, czynności i zadania w procesie kształcenia i wychowania?

Odpowiedzi na te pytania są ważne nie tylko dla krajoznawców i turystów spod znaku PTTK, harcerstwa i PTSM, nauczycieli szczególnie związanych z szkolnym ruchem krajoznawczo-turystycznym. Zainteresowana jest nimi cała społeczność doświadczająca na sobie kondycję teorii i praktyki edukacji szkolnej prowadzonej z pozycji krajoznawstwa.

Dobrze przygotowane i metodycznie prowadzone zajęcia krajoznawcze dzięki spostrzeżeniowej i praktycznej konfrontacji z rzeczywistością pomagają ich uczestnikom w przyswajaniu i zrozumieniu określonych treści kształcenia, w ich przeżywaniu. Są też nowym źródłem wiedzy i czynnikiem jej pogłębiania, sposobem utrwalania przyswojonych wiadomości, sprawdzania słuszności w praktyce i kryterium prawdy, drogą uzyskiwania operatywności wiedzy. Stanowią one dla nich podstawę kształtowania wartościowych społecznie poglądów, przekonań i postaw i umożliwiają formułowanie i przestrzeganie określonych kryteriów oceny faktów, zjawisk i procesów przyrodniczych, społecznych, kulturowych i technicznych. Są wszelkie podstawy, aby uważać, że krajoznawstwo czyni zadość postulatowi bezpośredniego poznawania świata, koncepcji nauczania otwartego. Jej teoretyczną podstawę stanowi teza, sformułowana przez rzecznika psychologii genetycznej J. Piageta. Zwraca się w niej uwagę, że punktem wyjścia w uczeniu się jest bezpośredni kontakt z rzeczywistością i współdziałanie z rówieśnikami. Stąd istnieje potrzeba umożliwienia młodzieży bezpośredniego i zarazem szerokiego kontaktu z rzeczywistością jako niezbędnego punktu wyjścia do racjonalnego tworzenia pojęć, sądów i uogólnień. Działalność poznawcza młodzieży warunkuje ich rozwój umysłowy, afektywny i psychomotoryczny.

Czego można oczekiwać od edukacji krajoznawczej młodzieży? Czy ma ona

sprowadzać się do przekazania jej gotowej wiedzy z zakresu krajoznawstwa i żądać od niej jej zapamiętania? Oznaczałoby to dopełnienie roli szkoły w poznawaniu kraju. Zatem źródłem edukacji krajoznawczej młodzieży nie mogą być tylko treści zawarte w poszczególnych przedmiotach szkolnych. Byłaby to edukacja krajoznawcza uboga, fragmentaryczna i rozproszona. Ma to być edukacja globalna, całościowa, zorientowana na przeszłości, teraźniejszości i przyszłości kraju. Można oczekiwać, że tak pojęta rola krajoznawstwa w szkole przyczyni się nie tylko do likwidacji zbędnych treści kształcenia w ramach poszczególnych przedmiotów szkolnych, lecz unaocznia występujące między nimi relacje i doprowadzi do ich integracji. Krajoznawstwo przypadnie rola katalizatora edukacji dla interkulturowości oraz procesu nauczania i uczenia się. Pomoże młodzieży sprostać wymaganiom wynikającym z reformy systemu edukacji i zadań stawianych przez środowiska lokalne. Przyczyni się do doskonalenia wiedzy i umiejętności młodzieży szczególnie tej, która osiągnęła wysoki poziom w nauce. Ponadto otworzy przed młodymi ludźmi drogi indywidualnego rozwoju. Zatem edukacja krajoznawcza ma ukazać młodzieży ojczysty kraj i ludzi w nim żyjących w toku nauki, studiów, pracy zawodowej i wypoczynku, kultywowania tradycji, zwyczajów i obrzędów, wspólnoty i samotności, aktywności i marzenia.

Rola krajoznawstwa w edukacji szkolnej wyraża się w tym, że interesująca nas sfera aktywności: zaspokaja różnorodne potrzeby młodego pokolenia; kształtuje wśród niego wartościowe postawy; jest pomocą w edukacji na szczeblu przedszkola, szkoły podstawowej, gimnazjum, liceum, uczelni wyższej w przezwyciężaniu zawstydzającego regresu cywilizacji wśród uczniów i studentów; ułatwia dbałość o sprawność fizyczną i psychiczną młodzieży. Służy wychowaniu: umysłowemu, społeczno-moralnemu, patriotycznemu, narodowemu, wielokulturowemu, państwowemu, obywatelskiemu, ekologicznemu, estetycznemu i zdrowotnemu oraz takiej organizacji czasu wolnego, która zapewnia wielostronny rozwój osobowości.

Zatem nie chodzi tu o głoszenie nowego krajoznawstwa. Ważne jest by przekazywać je

takim jakie ono było w umysłach jego twórców. Ale trzeba to czynić w sposób by było ono osadzone we współczesnym życiu młodego pokolenia Polaków oraz odpowiadało jego potrzebom, stawało się dla niego nowym, świeżym orędziem, było iskrą zapalającą, wydarzeniem, które pozwala odkrywać wymiar sensu zwrotu *Poznaj swój kraj, Ojczyźnie służ.*

Znajomość istoty, funkcji, zasad, metod i form organizacyjnych krajoznawstwa, walorów i źródeł jego aktywności oraz podstaw działalności, podejścia krajoznawczego w przekazie i odbiorze treści z tego zakresu, ich aksjologicznego aspektu stanowi jeden z istotnych elementów struktury wiedzy nauczycieli kraju ojczystego [21].

Oblicze krajoznawstwa w szkole i poza nią kształtują przede wszystkim jej dyrektorzy szkół i kadra programowa PTTK. Nauczyciele sprawujący funkcje opiekunów Szkolnych Kół Krajoznawczo-Turystycznych, Szkolnych Klubów (Kół) Krajoznawczo-Turystycznych PTTK, klubów turystycznych ZHP i OHP, szkolnych kół i zespołów młodzieżowych PTSM, pedagodzy podejmujący obowiązki organizatorów: biwaków, rajdów, zlotów, zjazdów krajoznawczo-turystycznych, wycieczek szkolnych, kolonii, zielonych szkół i obozów (stałych, wędrownych) odgrywają istotną rolę realizatorów procesu dydaktyczno-wychowawczego nowoczesnej szkoły. Jednocześnie są animatorami krajoznawstwa w środowisku młodzieży szkolnej. Sprawują niezwykle ważne i odpowiedzialne zadania nauczycieli kraju ojczystego [22; 23; 24; 25].

W edukacji pozalekcyjnej i pozaszkolnej [26] rolę nauczycieli kraju ojczystego pełnią: przewodnicy turystyczni, przodownicy poszczególnych form turystyki kwalifikowanej, instruktorzy krajoznawstwa, fotografii krajoznawczej, znakarze szlaków turystycznych, organizatorzy turystyki, społeczni opiekunowie przyrody i zabytków, kierownicy schronisk młodzieżowych PTTK i PTSM. Ich działalność wiąże się z krzewieniem krajoznawstwa jako podstawy programowej turystyki. Potwierdza się tu to, że w każdej dziedzinie życia społecznego czynnik ludzki ma decydujące znaczenie i bezpośredni wpływ na efekty pracy. Podobnie jest w działalności dydaktyczno-wychowawczej i opiekuńczej, prowadzonej w aspekcie

krajoznawstwa i turystyki. Najważniejszy jest własny przykład nauczycieli kraju ojczystego.

Od pierwszych dni zajęć lekcyjnych, pozalekcyjnych i pozaszkolnych zapoznają oni swych podopiecznych z problematyką środowiska, wprowadzając ich w życie współczesne, ukazując im przemiany społeczno-gospodarcze i kulturalne Polski. Z racji charakteru samej pracy mają oni skłonność do zwracania się ku rzeczom nowym. Dzięki temu odbiorcy ich wiedzy stają się bardziej chłonnymi

krajoznawcami. Ich działalność rozstrzyga o sukcesach czy niepowodzeniach krajoznawczych. Ministerstwa: Edukacji Narodowej, Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Sportu i Turystyki oraz władze PTTK, ZHP, ZHRP, OHP powinny przywiązywać większą niż dotąd uwagę do starannego doboru animatorów krajoznawstwa w szkole i poza nią, zwłaszcza opiekunów SKKT, ich kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia.

Literatura

1. K. Denek. Nauczyciele kraju ojczystego. – "Życie Szkoły", 1981, nr 10; 1981, nr 11.
2. K. Denek. W kręgu edukacji, krajoznawstwa i turystyki w szkole. – Poznań, 2000.
3. K. Denek. Ku dobrej edukacji. – Toruń-Leszno, 2005. – s. 142–167.
4. J. Kozielecki. Koncepcja transgresyjna człowieka. – Warszawa, 1987.
5. S. Corey. 7 nawyków skutecznego działania. – Warszawa, 1998, passim.
6. S. Vincenz. Na wysokiej połoninie. – Sejny, 2002, passim.
7. J. Słowacki. Beniowski, pieśń I, (w:) Dzieła, Wrocław, 1952. – T. III. – s. 16. – w. 179–180.
8. Szczegółowe cele krajoznawstwa zawiera Statut PTTK.
9. K. Denek. Poznawczo-wychowawcze aspekty działalności krajoznawczo-turystycznej we współczesnej szkole. – Koszalin, 1981.
10. M. Łobocki. Teoria wychowania w zarysie. – Kraków, 2003.
11. K. Czajkowski. Wychowanie do rekreacji. – Warszawa, 1979.
12. Zasady te szczegółowo są omówione w moim artykule Bogdana Nawroczyńskiego: *Zasady nauczania i znaczenie tego standardowego dzieła dla dydaktyki*, "Nowa Szkoła", 2009, nr 10. Por. też K. Denek. Metody i środki przekazywania wiedzy krajoznawczej. – "Ziemia", 1970.
13. W. Okoń. Podstawy wykształcenia ogólnego. – Warszawa, 1987.
14. G. Wuttke. O krajoznawstwie w szkole, (w:) Nauczyciel krajoznawstwa na Mazowszu / red. S. Rodkiewicz. – Warszawa, 1960. – t. 1–2, s. 14.
15. A. Janowski. Wycieczki po kraju. – Warszawa, 1901, Zeszyt III. Przedmowa.
16. K. Denek. Edukacja. Dziś – jutro, Leszno – Poznań – Żary, 2006.
17. K. Denek. Poza ławką szkolną. – Poznań, 2002, – Żary 2008.
18. K. Denek. Wycieczki we współczesnej szkole. – Poznań, 1997.
19. Inne formy realizacyjne krajoznawstwa zawarłem w swej książce *Krajoznawstwo i turystyka w wychowaniu dzieci i młodzieży szkolnej*. – Warszawa, 1999.
20. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki, (Dz.U. RP 2001, nr 135, póź. 1516).
21. K. Denek. Krajoznawstwo i turystyka w polskiej szkole – tradycje – współczesność – wyzwania. "Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne" 2009. – nr 9.
22. K. Denek. W kręgu edukacji, krajoznawstwa i turystyki szkole. – Poznań, 2000. – s. 267–304.
23. J. Raczek. Nauczyciel kraju ojczystego. – "Przekrój", 1985. – nr 2081. – s. 14.
24. J. Grzesiak. Praksepedagogiczne aspekty krajoznawstwa w edukacji nauczycieli.
25. P. Kuleczka. Misja nauczyciela kraju ojczystego, (w:) O potrzebie krajoznawstwa w edukacji szkolnej / red. K. Denek, L. Drożdżyński, A. Gordon, Warszawa. – Poznań, 2009.
26. K. Denek. Edukacja pozalekcyjna i pozaszkolna. – Poznań, 2009.

Казимир Денек

Краеведение как форма образовательной деятельности

В сфере образования краеведение рассматривается, прежде всего, в контексте удовлетворения различных познавательных потребностей порастающего поколения, формирования соответствующей системы ценностей познания окружающего мира. Причем, краеведение на всех уровнях образования способствует развитию психических, социальных, моральных, патриотических, национальных, мультикультурных функций воспитания, обеспечивая всестороннее развитие личности, организацию свободного времени, собственно говоря, является основой психического, социального, морального, патриотического, национального, мультикультурного, экологического, эстетического и оздоровительного воспитания.

В определенной степени, краеведение можно считать искрой, которая зажигает интерес к исследованию факторов необходимости изучать свой край. Кроме того, одной из форм краеведенче-

ской деятельности является организация познавательных туристических мероприятий, направленных на изучении родного края, его природных, исторических и архитектурных ценностей. Организацию экскурсий и туристических поездок, летних лагерей и зеленых школ можно считать важным фактором учебно-воспитательного процесса в формировании в современной молодежи бережного отношения к наследию своего государства. Функции, принципы, методы и организационные виды таких форм воспитательной работы в большей степени развивают знания об окружающем мире, природных, архитектурных и исторических ценностях и являются основным источником деятельности педагогов в воспитании патриотов своей страны, которые владеют современным уровнем познавательных ценностей.

Ключевые слова: педагог, краеведение, воспитательные цели, функции краеведения, формы краеведческой деятельности, познавательные ценности.

Kazimierz Denek

Country-studying as a way of educational activity

In the sphere of education country-studying is considered, first of all, in a context of satisfying of various cognitive needs of a growing generation, formation of an appropriate system of values concerning perception of an enviroing world. Moreover, country-studying contributes to a development of mental, social, moral, patriotic, national, and multicultural upbringing functions at all educational levels, hence securing thorough development of a person, leisure time organization. Country-studying can be considered as a spark that inflames interest in researching factors of a motherland studying. One of the ways of a country-studying activity is an organization of cognitive touristy arrangements as for studying a motherland, its natural, historical and architectural values. Organization of excursions and tours, summer camps and green schools can be considered as an important factor of an educational process of a modern youth concerning a good attitude to acquirements of one's state. Functions, principles, methods and organizational ways of such forms of an educational work shape knowledge of an environment, natural, architectural, and historical memorials serving as a main source of a teacher's activity in upbringing a real patriot of a state who has contemporary level of cognitive values.

Key words: teacher, country-studying, educational goals, functions of country-studying, forms of country-studying activities, cognitive values.



Захищені дисертації

Лілія Леонідівна Сушенцева Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно- технічних навчальних закладах

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – "Теорія і методика професійної освіти". – ПТТО НАПН України, Київ, 2012.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України **Н.Г. Ничкало**.

У дисертації досліджено методологічні, теоретичні і методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійно-технічної освіти різного профілю. Обґрунтовано концепцію формування майбутнього професійно мобільного кваліфікованого робітника, в якій визначено інноваційну мету, завдання і принципи формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах. Запропоновано авторську систему роботи професійно-технічного навчального

закладу з формування майбутнього професійно мобільного кваліфікованого робітника в умовах соціального партнерства та авторський спеціальний курс "Основи професійної мобільності".

Обґрунтовано методичні засади та організаційно-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у навчально-виробничому процесі професійно-технічного навчального закладу. Здійснено прогностичне обґрунтування формування професійної мобільності в умовах інформаційного суспільства.